

הלכות מגלה

תרפו דין תענית אסתר, ובו ג' סעיפים:

א חוקפות תענית י"ח, וכן כתב הרא"ש בפניקס קמא דמגלה ב הרא"ש שם אהא דאיתא שם ב"י ג' וכן קמלה ללל ג' א"ט טור בשם פסקא סופרים. וא"ע ל"פ שאותן היו בנין, לא רצו להתענות בנין לפי שגמלאו בו אבותי ודוקא המשכן

א בפניקס ופורים (ב) (א) מתר להתענות לפניהם ולאחריהם: ב (ב) מתענין (ג) ב"י בפניקס, ואם חל פורים באחד בשבת מקדימין (א) להתענות ביום חמישי: הגה ותענית זה אינו חובה, לכן יש להקל בו לעת הצרף, כגון מצברות או מניקות או לחולה שאין בו סכנה; ונאספו רק כואבי עינים, שאם (ג) (ד) מצטערים הרבה לא יתענו, (ה) ויפרעו אחר-כך. אכל שאר בריאים (ד) (ו) לא יפרשו מן הצבור (חדושי אגודה בשם מחזור ויט"ו). ואם חל פורים ביום ראשון, שמתענין ביום חמישי שלפניו, וכל בו ברית מילה, (ז) מתר (ח) (ה) לאכל על המילה, ולמתר ביום ששי יתענו האוכלים (הגהות מנהגים): ג י"ש מתענים

שערי תשובה

באר היטב

(ה) מתר. ובי"ח פתב דבכנה אסור להתענות לפניו. ועי' סימן תרע ס"ק ב מש"ש. ועין ידאהן: (ג) ב"י. ויש מתענין לילה ויום, כנה"ג. מהר"ל לא היה מגיד ההלכה בתענית אסתר מפני ששרוידים לקנות צרכי פורים, אם לא קשתל פורים ביום א'. ובהגמ"נ הוכיח מהגמרא שאסור בפורים היו וגיילים ללמד לפני רבם: (א) מצטערים. וכ"ש יולדת כל שלשים יום: (ד) לא יפרשו. אפלו ההולף בדרך וקשה עליו התענית, ב"י ש"ל: (ה) לאכל. משמע אפלו יותר מעשרה. וט"ז פתב דאין לסמוך על הג"ה זו אלא יאכל סעודת המילה בלילה כמו בת"כ, ע"ש. משכנס אדר מרבין בשמחה, ומי שיש לו דין עם עפרים ישפט בפניו. פתב ר"מ אלשקר סימן מט דיכולין לתקן בני העיר בהסקפה וחנם עליהם ועל הקאים אחריהם לעשות פורים על שצעה להם נס, ואף שהולכים לעיר אחת להשפיע חל עליהם.

(ה) לאכל. עב"ש. ועין בשב"י ח"ג סימן נ שפסקים לדברי הש"ע, ולמר מקביו הש"ע פתה: בא בדרך נשכח שמתענים ביום ה' ואכל ושתה ובלילה לביתו ושמע שהעולם התענו היום, יתענה ביום מתר ע"ש בב"י לקים מצות המצות ויתקיים הכתובים בפניקס שהוא כד"ח כמ"ש. ועין בפניקס הל"ו סימן יא, ואף להשי"ו י"ל דמדה דהתם י"ל שצעה סעודת בי"מ בלילה משא"כ כאן שנתף היום ואין לו תקנה אחת שפיר מתענה ביום ו', ע"ש. ועין במרו"ק בשם אביו הגאון ח"צ ז"ל שנתנהגו להתענות ז' אדר יש להתענות בפניו שני, לפי שבם פורים היה בכוח משה שחשב סוף להפוך, ומשה ראו שהיה בחוש א' עם פורים, וכ"כ מהמג"א סימן תקפ, אכל בשאלת יעקב"ח"א סימן ק"ז פתב ודמלא בפניקס בסוטה, ומיכא דאחזיק למעבד בראשון יעשו כן, ועין בסודר צבור שש"ס ש"כ ג"כ כמ"ש במרו"ק שנתעור להתענות בשני, וחס ג"כ: ועין בש"י סימן ק"ז, כמו שש"ס בה במרו"ק. ועין בב"י בשם ב"ד שנתן בהוד ימי פתחו לא

משנה ברורה

התענו היום, (ו) יתענה למחר בערב-שבת. מהר"ל לא היה מגיד ההלכה בתענית אסתר מפני ששרוידים לקנות צרכי פורים, אם לא קשתל פורים (ח) ביום ראשון. וכתב באליה רבה: ונראה לי דכל זה מור"ו לילוף לשיבה, אכל ללמוד הקבוע בבית-המדרש אינו בכלל זה, דאין בזה פל"ק פה בטול צרכי סעודה. ואין אומרים 'צדקתך' (ט) באותה שבת שחל פורים למחר, כמו שאין אומרים תחנונים בערב פורים בחל, כף אין אומרים צדוק הדיו בשבת שהוא ערב פורים: (ד) מצטערים. זה קאי על כואבי עינים⁹⁰, אכל מצטערים¹⁰⁰, אף שאינה מצטערת אינה מתענה¹¹¹, כן פתב ה"שועות-יעקב, (י) ובאליה רבה מחמייר בהנהגה, אף ביולדתה, כל שלשים, גם הוא מקל¹³⁸: (ה) ויפרעו אחר-כך. לה"שועות-יעקב הנ"ל, מסתברא דלא קאי דין זה רק על כואבי עינים, שבפעם יש עליו חיוב שלא לפרש מן הצבור, ורק עכשו משום דכאי לה עיניו, ולהכי לכתר שישלם כאבו (י"א) יפרע התענית, מה שאין כן מעברת ומניקה¹⁴⁴ דפטרות בעצם אפלו אינן מצטערות. אכן מדברי הפ"ח לכאורה לא משמע כן¹⁵¹: (ו) לא יפרשו¹⁶⁰. אפלו (יג) ההולף בדרך וקשה עליו התענית¹⁷¹: (ז) מתר לאכל על המילה. וה"ו (יג) כל האנשים הקרואים להסעודה, ונאפלו יותר מעשרה, ונאפלו בשחרית מתרים לאכל¹⁸¹, אכן פלם צריכין להתענות למחר, ובדלקמה.

א (א) מתר להתענות לפניהם ולאחריהם¹¹¹. וכן (ב) בהספד שר¹²¹. וב"ח פתב דבכנה אסור (ג) להתענות לפניו, וכן הוא גם כן דעת הפרי תרש. והנה יש נוהגים להתענות לפני חנה תמורת ערב ראש-חודש, ואין לשנות מנהגם¹⁴⁰, (ג) אכל לבתולה לא יתהו, וכל-כ"פ פנים אסור לגוד בו תענית-צבור; וכן יום ראשון דאחר חנה, (ד) אף דיחיד מתר להתענות בו, תענית-צבור אסור לגוד בו: ב (ב) מתענין ב"י בפניקס. בימי מרדכי ואסתר נקלה ביום י"ג באדר להלחם ולעמד על נפשם, והיו צריכין לבקש תחנים ותחנונים שיצונו השם הנקם מאויביהם, ומצינו בשה"ש ביום מלחמת שהיו מתענין, שכן אמר רבותינו ז"ל, שמשא רבנו עזרו השלום ביום שנלחם עם צמלק היה מתענה, ואם כן בנדאי גם בימי מרדכי היו מתענים באותו יום, (ה) ולכן נהגו כל ישראל להתענות ב"י בפניקס; ונקרא תענית אסתר, כ"י לומר שהשם יתברך רואה ושומע¹⁶⁵ כל איש בעת צרתו באשר יתענה וישוב אל השם בכל לבבו, כמו שצעה בימים ההם: (ג) להתענות ביום חמישי. אכל בערב-שבת (ו) אין קובעין תענית¹⁶⁶ בתחלה מפני כבוד השבת, לפי שרגילין בתענית לומר סליחות ותחנונים, ובערב-שבת לא יתכן לעשות כן לפי שלא יוכלו לטרח לכבוד השבת¹⁷¹. ומי שהיה בדרך ושכח שמתענים ביום חמישי ואכל, ובליילה בא לביתו ושמע שהעולם

שער הדין

(ב) נמסים. ובאמת לרב הפוסקים הספד קיל מתענית, וכן פתב הפ"ח דבהספד בנדאי שני: (ג) הא בהספד גם לדידה שני [פמ"ג]: (ג) מגן אברהם בשם הרא"ח, והוא חושב גם כן לדעת הר"ן והנ"ח דאוסרים בתנבה להתענות לפניו: (ד) כן הוא לפרוש המחצית-השקל על דברי הפוסט הגדולה שהובא במגן אברהם וכן מוכח בבג"ט הגדולה להקעזן בו, ודלא בפרי-מגדים שמפרש דהפוסט הגדולה שליג על הפ"ח ודעתו דחנה אסור להתענות גם לאחריה, דזה אינו: (ה) נמסים: (ו) מגן אברהם ושי"א: (ז) אחרונים: (ח) וכן כשארע ביום ז' הגיד בו פ"ם, משום דביום ז' אין לנגיד דהוא ששון פורים וצרכי-שבת נאלית וזוטא בשם מהר"ל. ולא העתקתי השגת הגמ"א אברהם, דאלהי רבה מישב זה, עין שם: (ט) אחרונים בשם רוקח: (י) וכן דעת המחצית-השקל. והנה הרא"ה שהביא מארחות-חיים דחה ביטעות-יעקב, אף באליה רבה הוכיח עוד מהר"ל בשם מהר"ש, ונראה דתלוי לפי מנהג המקום: (כ) שמתענית זה אינו כבוע דוקא ליום זה, כדאיתא במסכת סופרים שיש שהיו מתענין ג' ימים בחודש אדר זכר להתענית של אסתר [הג"ר"א בב"אורח]: (כ) מגן אברהם: (יג) ואינו דומה להא דמבאר בסמ"ק חג"ט בתשעה באב שנתה, דאין מתרים לאכל רק הבעלי-בית ודוקא לאחר מנהג ועקר הסעודה יתה בלילה, ואין צריכין להתענות יום אחר עבוד זה? יש לומר דהתם אקבע הזמן רק ביום א', ומפני שיום-טוב של בעל-בית הוא אין צריך להשלים תעניתו, וממילא אחרים אסורים לאכל עם הבעל-בית, מה שאין כן בענינו דלא נקבע הזמן ביום א' דוקא ליום ה', ונכ"ל כפסיוף-השן ה', להכי כ"י אקלע ברית-מילה, וסעודת ברית-מילה מצוה היא, וכולים לאכל ולהשלים התענית ליום מתר. והפרי-מגדים פתב עוד, דהשעם דלא קבעו תענית אסתר בערב-שבת, מפני שמרבים בקליחות ואין פנאי לאכול לבדו שבת, וזהו שוף רק לענין לקבע התענית בלשם¹⁸¹, מה שאין כן ביחידים כשאקלע ברית-מילה דהסעודה מצוה היא, וכולים לומר סליחות ביום ה' ולהתענות ביום ו':

(ב) נמסים. ובאמת לרב הפוסקים הספד קיל מתענית, וכן פתב הפ"ח דבהספד בנדאי שני: (ג) הא בהספד גם לדידה שני [פמ"ג]: (ג) מגן אברהם בשם הרא"ח, והוא חושב גם כן לדעת הר"ן והנ"ח דאוסרים בתנבה להתענות לפניו: (ד) כן הוא לפרוש המחצית-השקל על דברי הפוסט הגדולה שהובא במגן אברהם וכן מוכח בבג"ט הגדולה להקעזן בו, ודלא בפרי-מגדים שמפרש דהפוסט הגדולה שליג על הפ"ח ודעתו דחנה אסור להתענות גם לאחריה, דזה אינו: (ה) נמסים: (ו) מגן אברהם ושי"א: (ז) אחרונים: (ח) וכן כשארע ביום ז' הגיד בו פ"ם, משום דביום ז' אין לנגיד דהוא ששון פורים וצרכי-שבת נאלית וזוטא בשם מהר"ל. ולא העתקתי השגת הגמ"א אברהם, דאלהי רבה מישב זה, עין שם: (ט) אחרונים בשם רוקח: (י) וכן דעת המחצית-השקל. והנה הרא"ה שהביא מארחות-חיים דחה ביטעות-יעקב, אף באליה רבה הוכיח עוד מהר"ל בשם מהר"ש, ונראה דתלוי לפי מנהג המקום: (כ) שמתענית זה אינו כבוע דוקא ליום זה, כדאיתא במסכת סופרים שיש שהיו מתענין ג' ימים בחודש אדר זכר להתענית של אסתר [הג"ר"א בב"אורח]: (כ) מגן אברהם: (יג) ואינו דומה להא דמבאר בסמ"ק חג"ט בתשעה באב שנתה, דאין מתרים לאכל רק הבעלי-בית ודוקא לאחר מנהג ועקר הסעודה יתה בלילה, ואין צריכין להתענות יום אחר עבוד זה? יש לומר דהתם אקבע הזמן רק ביום א', ומפני שיום-טוב של בעל-בית הוא אין צריך להשלים תעניתו, וממילא אחרים אסורים לאכל עם הבעל-בית, מה שאין כן בענינו דלא נקבע הזמן ביום א' דוקא ליום ה', ונכ"ל כפסיוף-השן ה', להכי כ"י אקלע ברית-מילה, וסעודת ברית-מילה מצוה היא, וכולים לאכל ולהשלים התענית ליום מתר. והפרי-מגדים פתב עוד, דהשעם דלא קבעו תענית אסתר בערב-שבת, מפני שמרבים בקליחות ואין פנאי לאכול לבדו שבת, וזהו שוף רק לענין לקבע התענית בלשם¹⁸¹, מה שאין כן ביחידים כשאקלע ברית-מילה דהסעודה מצוה היא, וכולים לומר סליחות ביום ה' ולהתענות ביום ו':

הַלְבוֹת מְגִלָּה סִימָן תַּרְפוּ תַּרְפוּ

(ה) (ח) שְׁלֵשָׁה יָמִים, וְכֵן לְתַעֲנִית אֶסְתֵּר:

תַּרְפוּ חַיִּיב קְרִיאַת הַמְּגִלָּה, וְכוּ ב' סְעִיפִים:

א [*] *חַיִּיב אָדָם (א) לְקַרֹּת הַמְּגִלָּה בַּלַּיְלָה (ב) וְלְחַזֵּר וּלְשַׁנּוֹתָהּ בַּיּוֹם. כִּיּוֹשֵׁל לַיְלָה, זְמַנָּה (ג) כָּל הַלַּיְלָה, וְשָׁל יוֹם, זְמַנָּה כָּל הַיּוֹם, (ד) מִהֶגֶץ הַחֲמָה (ה) עַד סוֹף הַיּוֹם. וְאִם קָרָאָה מִשְׁעֵלָה עֲמוּד הַשַּׁחַר, (ו) יֵצֵא: ב (ז) גְּמַבְשָׁלִים תִּלְמֹד (ח) תוֹרָה לְשִׁמְעַע מְקָרָא (א) מְגִלָּה, קָל וְחֹמֶר לְשֹׁאֵר מַצּוֹת שֶׁל תוֹרָה שְׁבַלְמֵם נִדְחִים מִפְּנֵי מְקָרָא מְגִלָּה, שְׂאִין לָךְ דְּכָר שְׁנֵדְחָה מְקָרָא מְגִלָּה מִפְּנֵי יְהוִי

א מימרא דרבי
הושע גדולי מגלה
ד' ב' ריב"ם דפרק א
משנה שם כ'
ג ברקא שם ג'
ד בעיא דרבא שם
ותדו פשטא

שְׁעֵרֵי תְּשׁוּבָה

תַּעֲנָה צוּם אֶסְתֵּר כו'. וְנִרְאָה דְּכִי"ש דְּנָה עֲרִיף מִפְּרִיט מִיְלָה וְאִ"צ תַּשְׁלֹמִין אַח"כ, אָבֵל דו' צוּמֹת דְּקָבוֹד בְּשֵׁם הַרְיִטְבָּא דְּמִתְנַהֵה כְּמִשְׁלֵל סִימָן חֲמִטַּת ע"ש. בְּסִלְחוּת מִתְנַיִת אֶסְתֵּר 'סוּר לְהַשְׁפִּיט בְּשׂוֹתִים, נִרְאָה דְּכִי"ש דְּצִ"ל 'סוּר לְהַשְׁפִּיט כו' בְּשֵׁן רִישֵׁי. גַּם סָה שְׁכֻחוֹת שֵׁם 'עֲשֵׂת בְּשֵׁלוֹ לְהַשְׁמִיד' כו' וְדַחֲקוּ לְפָרֶשׁ, וְלִפְנֵי"ד הוּא ט"ס וְצִ"ל 'עֲשֵׂת כְּפֹל', וְפִירוּשׁוֹ חֲשֵׁב בְּמַחֲשָׁבוֹ, כִּי עֲשֵׂת מִלְשׁוֹן עֲשִׂיתוֹת וְקִסל נִאֲמָר עַל הַכְּלִיֹּת מְקוּם הַמַּחֲשָׁבָה, דְּקָבִיב אִם שְׂמִי' חֲזִיב כְּסִיל, וְכֵן לְשׁוֹן הַפִּיט 'אֶקְשְׁטָה כְּסֵל וְקָבִיב, וְכֵן בְּרִיבֵי טוּבָא:

[*] תַּב אָדָם כו'. וְעַן גְּבִיב סִימָן מֵא שְׁעֵרֵי דְקִרְיַת הַלַּיְלָה דְּרַבְנָן וְקִרְיַת הַיּוֹם מו, וּבְתִשְׁבֹּת חוֹתֵי יְאִיר סִימָן ח לִפְּלוֹל חֲרִיף. וְעַן יְדֵ-אֲהָרָן וּבִשְׁכַנְהוּ: ג (א) מְגִלָּה.

מִשְׁנֵה בְּרוּרָה

הִלְכָה מֵה שְׁכַתְּבֵנוּ שֵׁם: (ב) וְלְחַזֵּר וּלְשַׁנּוֹתָהּ בַּיּוֹם. וְכֵן לְגַם, (ג) שְׁהִיּוּ צוּעָקִים בְּיָמֵי צָרָתָם יוֹם וְלַיְלָה: (ג) כָּל הַלַּיְלָה. עַד עֲמוּד הַשַּׁחַר. (ג) וְאִם לֹא קָרָאָה קִדְּם, (ד) אֶפְלוֹ בְּאִנְס, שׁוּב לֹא קָרָא, דְּמִשְׁעֵלָה עֲמוּד-הַשַּׁחַר יִמָּא הוּא: (ד) מִהֶגֶץ הַחֲמָה. לְפִי (ה) שְׂאִין הַכֹּל בְּקִיָּאִין בְּעֲמוּד-הַשַּׁחַר וְזִמְנִין דְּאֵתִי לְאֶקְדוּמִי, צְרִיף בְּכַתְּחֵלָה לְהַמְמִין עַד הַנֶּץ, דְּיּוֹם בְּרוּר הוּא לְכָל: (ה) עַד סוֹף הַיּוֹם. הִנְיָו (ו) שְׁקִיעַת הַחֲמָה. וְאִם נִמְשָׁף עַד בֵּינֵי-הַשְּׁמֹשׁוֹת, יִקְרָאָהּ (ו) כְּלִי בְּרַכָּה: (ו) יֵצֵא. וְאִם הִיָּה אִנְס קָצֵת, יְכֹול לְקַרְוֹתָהּ לְכַתְּחֵלָה מִשְׁעֵלָה עֲמוּד-הַשַּׁחַר (ז) אַחֲרוּנִים]: ב (ח) מְבַשְׁלִים תִּלְמֹד תוֹרָה. וְכו'. רַזְזָה לוֹמֶר, אָף דְּתַלְמוּד תוֹרָה שְׁקִיל כְּגַדְדֵי כָּל הַמַּצּוֹת. וְאֶפְלוֹ הִיָּה תַלְמוּד תוֹרָה (ח) שֶׁל חֲבוּרָה גְדוּלָה (ט) שֶׁל מֵאָה אֲנָשִׁים שְׁלוֹמֵדִים בְּאֵתֵי בֵּית, אֶפְלוֹ הִכִּי צְרִיף לְכַשֵּׁל וְלִילָף לְקַרְוֹתָהּ בְּצַבּוּר מִשׁוּם 'בְּרַב־עֵם הַרְתָּ מִלָּךְ'. וְכַתְּבֵי חֲתִי-אֲדָם: מִכָּל מְקוּם מִי שְׁמַתְפַּלֵּל כָּל הַשָּׁנָה (י) בְּקַבְּעוּתוֹת¹⁰ בְּמִנְיָן הַמִּתְיָד לֹו לְהַתְפַּלֵּל שֵׁם, אִין צְרִיף

בְּאֵר הַיֵּטֵב

וְמִ שְׁנַעֲשָׂה לוֹ נֵס בְּאֵדָר וְנִדְרַע לַעֲשׂוֹת לוֹ פוּרִים, י"א לַעֲשׂוֹת בְּשַׁנַּת עֲבוּר בְּאֵדָר שְׁנֵי יוֹ"א לַעֲשׂוֹתוֹ בְּאֵדָר רֵאשׁוֹן, אַח"כ נַעֲשָׂה הֵנֶס בְּשַׁנַּת הָעֲבוּר בְּאֵדָר שְׁנֵי, הַר"ש הַלּוֹי סִימָן י"ו, וְעַמ"ש סִימָן תַּחֲסֹח ס"ו (וּבְמַג"א חוֹלַק עֲלוֹי, וּבְסַפֵּר אֶלְיָהוּ רַבָּה דְּחַת דְּכָרְיוּ בְּסִימָן תַּרְפוּה, ע"ש). כַּתְּבֵי כְּנַה"ג: מִי שְׁמַתְעֵנָה יוֹם שְׁנַעֲשָׂה לוֹ נֵס וְאַרְעֵי בְּשַׁבָּת, תַּעֲנָה בְּעִישׁ: (י) ג' יָמִים. פ"י בְּה"ב אַחַר פוּרִים, כ"י סִימָן חֲכַט, ע"ש:

(ב) כָּל הַלַּיְלָה. וְאַחַר שְׁעֵלָה ע"ה לא יקרא. וְגַר שְׁנַעֲשָׂה קִדְּם הִנְיָו הַחֲמָה פְּטוּר מְקִרְיַת הַלַּיְלָה, מ"א, וְע"ש. וְעַן בְּהַלְקֵיט סִימָן רפּו. וְאִנְס קָצֵת יְכֹול לְשַׁמַּע שֶׁל יוֹם אַחַר שְׁעֵלָה ע"ה: (ג) תוֹרָה. ע"מ"א וְט"ו וּבְתִשְׁבֹּת שְׁבוּתֵי-יַעֲקֹב ח"ב סִימָן

וְעַן בְּט"ו וְאַלְיָה רַבָּה שְׁחוּלְקִים עַל הַגִּז'ה זו, וְדַעְתָּם דְּקַבְּעוּתָא דְּתַעֲנִיָּתָא הוּא דוּקָא לְיוֹם חֲמִישִׁי, וְעַל-פִּי אֶסְרוּיָן בְּלֵם לְאָכֵל בַּיּוֹם חֲמִישִׁי, וְיַעֲשׂוּ הַסַּעוּדָה בַּלַּיְלָה; (ד) אָבֵן (טו) הַבְּעַל־בְּרִית בְּעֶצְמָן מִתְרִין לְאָכֵל בַּיּוֹם חֲמִישִׁי (טו) אַחַר מִילָה¹⁰, (ז) וְאִין צְרִיכִין לְהַתְעַנּוֹת לְמַחַר, וְכַבֵּל בְּסִימָן תַּקְנֵט סְעִיף ט לְעִנְיָן תַּשְׁעָה בְּאָב, וְעַן בְּקִרֵי-מַגְדִּים שְׁכַתְּבֵי, דְּהַמְקַל לְנַהֵג בְּדַעַת הַרְמ"א לֹא הַפְסִיד, וְכֵן כְּמוֹר וְקִיעֵצָה וּבְשַׁבוּתֵי-יַעֲקֹב הַסְפִימוּ לְדַעַת הַרְמ"א¹¹: ג (ח) שְׁלֵשָׁה יָמִים¹². פּוּרוֹשׁ, שְׁנֵי חֲמִישִׁי וְשְׁנֵי (יט) אַחַר פוּרִים. מִשְׁכַּנְס אֲדָר מְרַבִּין בְּשַׁמְחָה¹², וְאִין שְׁיָשֵׁל לוֹ דִּין עַם עַכְמוֹ: לְשַׁפֵּט בְּאֵדָר [גַּמְרָא]. יְכֹולִים כְּנֵי עִיר לְתַמְנָן בְּהַסְפָּמָה וּבְתַמְנָן בְּחַרְמֵם וְעַל מַכָּאִים אֶתְרִיקֵם לַעֲשׂוֹת פוּרִים בַּיּוֹם שְׁנַעֲשָׂה בּוֹ סִימָן¹³ וְמִי שְׁנַעֲשָׂה לוֹ נֵס בְּאֵדָר וְנִדְרַע לַעֲשׂוֹת פוּרִים, כְּשִׁיבּוֹר שְׁנַת הָעֲבוּר (יט) צְרִיף לַעֲשׂוֹת הַפוּרִים בְּאֵדָר שְׁנִי¹⁴, אִם לֹא שְׁנַעֲשָׂה לוֹ הֵנֶס בְּשַׁנַּת הָעֲבוּר בְּאֵדָר רֵאשׁוֹן:

א (א) לְקַרֹּת הַמְּגִלָּה בַּלַּיְלָה. מִשְׁעַת (ב) צִאֵת הַכּוֹכְבִים¹⁵. וְעַן לְקַמְן בְּסִימָן תַּרְצַב סְעִיף ד מִבְּשֵׁנָה בְּרוּרָה וּבְאֵר

שְׁעֵר הַצִּיּוֹן

(ד) חֲתִי-אֲדָם, וְהִדִּין עֲמוּ, שְׁהִט"ו בְּעֶצְמוֹ כַּתְּבֵי שְׁנַעֲשָׂה הַסַּעוּדָה בַּלַּיְלָה כְּמוֹ תַּשְׁעָה בְּאָב, וּבְתַשְׁעָה בְּאָב שְׁנַדְחָה הִלָּא מְבַאֵר דִּינוֹ לְעִיל, וְאִין חֲמוּר כְּוֹדֵי מִשָּׁם: (טו) וְמִי לְכַלֵּל בְּשֵׁם בְּעַל־בְּרִית, מְבַאֵר לְעִיל בְּסִימָן הַגִּז' סְעִיף¹⁶: (טז) כֵּן מִשְׁעַע מְלָשׁוֹן מִלְּפָנֵי אֲבָרְנָם בְּסִימָן תַּחֲסֹח סְעִיף-קָטָן י. וְעַן בְּסִימָן תַּקְנֵט סְעִיף ט בְּשְׁעֵרֵי-תְּשׁוּבָה שֵׁם דְּאַחַר חֲצוֹת כְּוֹדֵי אֶתֶר. וְעַן בְּכַאֲדֵי הַגִּז' דְּעֵמֹתוֹ, דְּוּקָא תַּשְׁעָה בְּאָב דְּחִמִּיר צְרִיף הַבְּעַל־בְּרִית מְעַט לְהַתְעַנּוֹת אָבֵל לֹא בְּשֹׁאֵר אַרְבַּעַת תַּעֲנִיָּתִים, אֶפְלוֹ בְּתַעֲנִיָּתִים שְׂאִין נִדְחִין גַּם-כֵּן אִין צְרִיף בְּעַל־בְּרִית וְכֵן חֲסֵן בַּיּוֹם חֲפָתוֹ לְהַתְעַנּוֹת כָּלֵל, וְאָף דְּאַחֲרוּנִים בְּסִימָן תַּקְנֵט הַסְפִּימָה דְּבִשְׁאֵר תַּעֲנִיָּתִים שְׂאִין נִדְחִים אִין לְהַקַּל אָף לְכַבְּעַל־בְּרִית (וְהַר"ש הַלּוֹי מִיָּדִי רַק בְּתַעֲנִיָּתֵי צַבּוּר שְׁנַדְחָה כְּדַמְרַבָּה בְּכַנְסַת הַגְּדוּלָה), וְכֵן מוּכָח מִן הַרְיִטְבָּא שְׁהַבְּאִתִּי בְּכַאֲדֵי הַלְכָה רִישׁ סִימָן תַּקְמַט דְּלֹא אֵתִי הִגֵּל דְּחִיּוּד וְחִי' לְד' צוּמֹת שְׁהֵם אָבִלוּת דְּרַבִּים, וְעַל-פִּי צְרִיף לְהַשְׁלִים הַתַּעֲנִיָּת בִּין לְעִנְיָן מִיָּלָה וְכֵן לְעִנְיָן חֲתָן בַּיּוֹם חֲפָתוֹ, עַל-פִּי-פִּנִים נִדְחִיין לְכַאֲוֹרָה כְּוֹדֵי אִשׁ לְסַמַּף עַל זֶה לְהַקַּל דְּאִין צְרִיף לְהַתְעַנּוֹת כָּלֵל¹⁷. וְאֶפְשָׁר לְעִנְיָן תַּעֲנִיָּת אֶסְתֵּר דְּאִינוּ חוֹבָה בְּלִפְנֵי כְּמוֹ שְׂאִיר ד' צוּמֹת יֵשׁ לְהַקַּל לְכַבְּעַל־בְּרִית לְאָכֵל אֶפְלוֹ אִינוּ נִדְחָה, בְּדַעַת הַגִּז' וְנִמָּה שְׁנַקֵּט רְמִיא דִּינוֹ רַק לְעִנְיָן תַּעֲנִיָּת אֶסְתֵּר שְׁנַדְחָה, מִשְׁחֵם דְּעָצָה לְכַלֵּל דְּאָף שְׂאִיר הַקְּרוּאִים מִתְרִים לְאָכֵל, וְעַל-פִּי-פִּנִים אַחַר מַנְחָה כְּוֹדֵי אֶלְכָוֹרָה יֵשׁ לְהַקַּל¹⁸. אַחַר-כֵּן מְצִיָּתִי בְּתַתִּי-תְּשׁוּבָה בְּשֵׁם תְּשׁוּבָה מְשִׁיבֵי-רָפָח שְׁכֻחוֹרֵעַ כֵּן בְּהִרְיָא כְּמוֹ שְׁכַתְּבוּנוּ: (פ) חֲתִי-אָדָם: (פ) בְּיַת־יִסּוֹף סִימָן חֲכַט: (ט) מְגוֹן-אֲבָרְנָה וְחֲשׁוּבַת חֲתָם סוֹפֵר חֲלַק אַרְבַּח-חִיּוֹם סִימָן קִסַּג סְעִיף ח: (ב) פְּרִי תַּחַשׁ וְהַגִּז' בְּסִימָן תַּרְצַב: (ג) רִשִׁי: (ג) מְגוֹן-אֲבָרְנָה וְאַלְיָה רַבָּה בְּשֵׁם סַפֵּר אַמְרָלֵל וְהַרְרִי-שְׁלוֹם, דְּלֹא כְּט"ו כְּסוֹף סִימָן תַּרְפַּח: (ד) כֵּן מִשְׁעַע מְגוֹן-אֲבָרְנָה מִמָּה שְׁכַתְּבֵי דְלֹא דְמִי לְקִרְיַת שְׁמַע, וּבְקִרְיַת שְׁמַע גַּם-כֵּן אִין מְקַלִּים בְּסִימָן נַח רַק בְּאִנְס, עֵין שֵׁם: (ה) רִשִׁי וְרִין. וְעַן (ו) רִשִׁי סִימָן טו בְּמַשְׁנֵה בְּרוּרָה: (ב) דְּבִית דְּכָבֵן הִי מְבַשְׁלִין מִלְמוּדֵם אָף בְּמַשְׁלֵל הִיָּה כְּוֹדֵי אֶלְכָוֹרָה, וְלִילָף בְּמַנְחָה קַל-וְחֹמֶר מְעַבּוּדָה, שְׁהִי מְבַשְׁלִין הַכְּהֵנִים מְעַבּוּדָתָא אָף שְׁהִיָּה אֶצְלֵם גַּם-כֵּן יוֹתֵר מְעַשְׂרָה, דְּשְׁלִישֵׁי-עֲשָׂר כְּהֵנִים וְזִכִּין בו, וְהִי מְבַשְׁלִין מְעַבּוּדָתָא וְיִמְאָחֲרִין אֹתָהּ כְּדִי לְשַׁמַּע מְקָדָם מְקָרָא מְגִלָּה, וְכַל-שֶׁפֶן תַּלְמוּד תוֹרָה דְּקַלָּא מְעַבּוּדָה נְאִיָּתָא בְּמַנְרָא, וְדוּקָא תַלְמוּד תוֹרָה דְּחִיּוּד, אָבֵל תַּלְמוּד תוֹרָה דְּרַבִּים חֲמִירָא מְעַבּוּדָה. וְיִמָּל מְקוּם אִין נְקַמָּא-מִנָּה כָּל זֶה לְעִנְיָן מְקָרָא מְגִלָּה, דְּתַלְמוּד תוֹרָה דְּרַבִּים לֹא מְקָרִי אֶלְא-אִם-כֵּן תַּלְמוּד תוֹרָה שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל, כְּעִין אֹתָהּ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ בְּנִדְחָן, כֵּן מוּכָח מִרְשִׁי וְרִין וְכֵן מְצִדֵי הַמַּאֲרִי וְכֵן הַעֲמִיק הַבִּיחַ וְהַרְרִישָׁה. וְעוֹד טַעְמִים עַן בְּתַלְמוּד מִשְׁנֵה וּבְמַנְרָא אֲבָרְנָה, וְלָכֵן לֹא הַעֲמַתִּי אוֹרֹת וְזוּ: (א) מְגוֹן-אֲבָרְנָה כְּסוֹף סִימָן תַּרְצַב בְּשֵׁם רִיין, וְהִנְיָו דְּבִית רַבִּי הַגִּז': (י) וְלַעֲנִיָּת דְּעֵמֹתוֹ פְּתָחוֹ, דְּבַמְקוּם שְׁהוּא רַגִּיל לְהַתְפַּלֵּל הוּא גַּם-כֵּן בְּיַת-הַמְּדַרְשׁ אֶלָּא שְׁמַעוּט אֲנָשִׁים מְחַפְּלִים שֵׁם, וְאַשְׁמַעוּטֵינוּ דְּאִינוּ מְחִיבֵי לִילָף לְבִית-הַנְּקֻסַת גְּדוּלָה¹¹, דְּאַשׁוּ כָּל בְּתִיבֵי-כִנְסוּתָא קְטוּת שְׁלֵשׁ בְּעִיר מְחִיבֵים בְּלֵם לִילָף לְבִית-הַנְּקֻסַת הַגְּדוּלָה¹² אָבֵל אִם בְּעַל-הַפִּיט יֵשׁ לוֹ מְגוֹן בְּבִיתוֹ, אָף שְׁהַמְנָן שְׁלוֹ הוּא בְּקַבְּעוּתָא, מְסַפְּרָא דְּצְרִיף לִילָף לְבִית-הַנְּקֻסַת שְׁעֵרֵי-קָסָא:

הלכות מגלה סימן תרפו תרפו

ביאורים ומוספים

[משנב ס"ק ז]

ביום חמישי אחר מילה⁽²⁰⁾ וכו', הסקימו לך דעת הרמ"א⁽²¹⁾.

שכמדומה שצריך להתענות, דעת הגר"ש אלישיב (פסקי שמועות פורים עמ' מו) שיתענה חצי יום.

(24) וכן דעת הגר"ש אלישיב (פסקי שמועות פורים עמ' מט), שקיימא לן כדעת המשנ"ב שמקל לבעל ברית גם כשאינו נדחה, וראה ארחות רבנו (ח"ג עמ' לד).

[משנב ס"ק ח]

שלישה ימים⁽²⁵⁾ וכו', משנבנס אדר מרבין בשמחה⁽²⁶⁾ וכו', לעשות פורים ביום שנעשה בו נס⁽²⁷⁾ וכו', צריך לעשות הפורים באדר שני⁽²⁸⁾.

(25) ובימינו, כתב הערוך השלחן (ס"ו) שלא שמענו מי שנוהג כך, מפני חלישות הדורות.

(26) והזמן שמרבים בשמחה בחדש אדר, כתב הא"א (בוטשאטש, ס"ב) שהכוונה היא בכל החדש ולא רק עד פורים, וכמו בחדש אב שממעיטין בו בשמחה שכתבו הפוסקים שהכוונה היא בכל החדש עד אלול, כמבואר במשנ"ב לעיל (ס"ו תקנא ס"ק ב), והרי מידה טובה מרובה ממידת פורענות, וכן משמע מן הנאמר במגילת אסתר "והחדש אשר נהפך להם מיגון לשמחה", וכן כתב החתם סופר (הגהות על השו"ע ס"ו תקנא ס"ק ב).

ומה נקרא מרבים בשמחה, ביאר הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה פורים פי"ח ארחות הלכה הע' 36) שאין צורך להרבות בפעולות של שמחה, אלא עיקר הדין הוא להסיר מליבו בימים אלו כל דאגה ועצב. והנימוקי אורח חיים (ס"א) הביא מה שכתב בשער יששכר, שכל דבר שמרבה אצלו שמחה יש בזה מצוה [ולכן לא פירטו חז"ל באיזה אופן ירבה בשמחה], וראה בשו"ת צפנת פענח (דרינסק, ח"ב ס"ו כג) שכתב על דין מרבים בשמחה שאין שמחה בלא אכילה ושתיה, ודעת הגר"ח קניבסקי (תורת המועדים ס"ק א) שאם צריך לעשות איזה שמחה, יעשה בחדש זה, והביא (שם) שהגר"י קניבסקי נהג לשתות יין בחדש אדר.

וענין משנבנס אדר מרבים בשמחה האם נאמר גם באדר ראשון של שנה מעוברת, כתב בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"ב ס"ו פח) שבשנה מעוברת אין שמחה נוהגת אלא באדר שני, מפני שהוא סמוך לניסן שגם בו נעשו ניסים לישראל, והם ימי ניסים רצופים, וכן כתב בשו"ת תשובה מאהבה (ח"ב ס"ו שא), וכן דעת הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה שם הע' 35), וכן כתב בשו"ת שבת הלוי (ח"ו ס"ו קה אות ג), וכן נוטה דעת הגר"ש אלישיב (חשו"ק חמד מגילה ו, ב), וראה בשו"ת שבת הלוי (שם) שיש שמרבים בשמחה גם באדר ראשון, וכן משמע בשו"ת חתם סופר (חרי"מ סוף ס"ו ב).

(27) וכתב לקמן (ס"ו תרצו ס"ק ב) שהסעודה שעורכים לזכר הנס היא סעודת מצוה, כי כל סעודה שעושים לזכר נפלאות ה' היא סעודת מצוה, וכן כתב לעיל (ס"ו תרע ס"ק ט) לענין הסעודות שעושים בחנוכה.

ומי שנעשה לו נס, כתב לעיל (ס"ו ריח ס"ק לב) שיפריש לצדקה כפי יכלתו ויחלק ללומדי תורה, והוסיף, שיאמר הריני נותן זה לצדקה, ויהי רצון שיהא נחשב במקום תורה שהייתי חייב בזמן המקדש, וראוי שיאמר פרשת תורה, וכתב עוד, שטוב וראוי לו לתקן איזה צרכי רבים בעיר, ובכל שנה ביום הזה יתבודד להודות לה' יתברך ולשמוח ולספר חסדו.

(28) אמנם, לקמן (ס"ו תרצו שם) כתב שיעשה את הפורים באדר ראשון, וכן העיר השונה הלכות שם (ס"ה).

ולענין מי שנולד בחדש אדר ונעשה גדול בשנה מעוברת, מתי נעשה גדול האם באדר ראשון או בשני, ראה מה שכתב השו"ע

(20) וכן לענין פדיון הבן שחל בתענית אסתר נדחה, הורה הגר"מ פיינשטיין (שמעתא דמשה שמועות משה עמ' תפג) שיכולים הכהן ואבי הבן לאכול, וכמבואר במשנ"ב לעיל (ס"ו תקנט ס"ק לח) לענין פדיון הבן שחל בתענית באב שנדחה בשם יש אומרים [וראה שעה"צ שם (ס"ק מא)], ודעת הגר"ש אלישיב בזה, ראה הליכות ונהגות (עמ' ד).

(21) ומנהג העולם למעשה, ראה בחיי אדם (כלל קנה ס"ג) ובקצו"ש (ס"ו קמא ס"ג). וכן דעת הגר"ש וואזנר (קובץ מבית לוי חט"ו עמ' יח).

[שעה"צ ס"ק טו]

ומי נקל בשם בעלי-קרית, מבאר לעיל פסקינן הג"ל סעיף ח⁽²²⁾.

(22) שם כתב הרמ"א, שאבי הבן והמוהל והסנדק, כולם נקראים בעלי ברית. ובמשנ"ב שם (ס"ק לב) הוסיף, שהוא הדין אמו, אבל המכניס והמוציא, כתב שם (ס"ק לו) שאינם נחשבים כבעל ברית.

[שעה"צ ס"ק טז]

דאין צריך להתענות כלל⁽²³⁾ וכו', ועל-פ' פנים אחר מנחה פנדאי לכוונה יש להקל⁽²⁴⁾.

(23) אכן, לכאורה מטעם אחר צריכים החתן והכלה להתענות ביום החופה, משום שבאותו יום מחלים להם על עונותיהם, או כדי שלא יהיו שיכורים בשעת הקדושין, כמבואר במשנ"ב לעיל (ס"ו תקעג ס"ק ח). [ואולי יש לומר שכוונתו כאן כשהחופה נערכה בליל התענית, שכל יום המחרת נחשב כיום החופה].

ולענין חתן בתוך שבעת ימי המשתה בתענית נדחית של שאר ארבע התעניות, כתב בביה"ל לעיל (ס"ו תקנט ס"ו ד"ה ונדחה) שדעת המג"א היא שחייב להתענות אפילו בתענית שנדחית, כיון שלענין זה אין ימים אלו נחשבים כרגל [ורק ביום החופה אין צריך להשלים, כיון שעיקר השמחה היא יום אחד], ובשעה"צ שם (ס"ק לד) מצדד שאף בתוך שבעת ימי המשתה אינו מחוייב להשלים את תעניתו עד צאת הכוכבים בתענית שנדחית, שהרי ימים אלו דוחים אבילות וכרגל שלו הם, והביא שכן כתב הפתחי תשובה בשם שו"ת בית יהודה, [וביום החופה, לפי מה שצידד בשעה"צ כאן, אינו חייב להתענות כלל בנדחה, ואפילו לא מקצת היום, וראה במשנ"ב שם (ס"ק לה ובסי' תקנ ס"ק יב), שמתענה עד החופה ואינו צריך להשלים, וראה בתחילת ההע'], וראה בשו"ת שבת הלוי (ח"ו ס"ו ע אות ג) שכתב שהמנהג הוא שחתן מתענה ומשלים בתוך שבעת ימי המשתה, אפילו בתענית שנדחית, וכדעת המג"א.

ולענין תענית אסתר בתוך שבעת ימי המשתה, כתב השערי תשובה (ס"ק א) שלא יתענה כלל [אף שאינו נדחה], וכן כתב הקצו"ש (ס"ו קמא ס"ב), וכן דעת החו"א (חוט שני שבת ח"ב עמ' שיב) הגר"י קניבסקי (ארחות רבנו ח"ג עמ' לד) והגר"ש אויערבך (שלמי שמחה עמ' שסה) [וכמו שצידד בשעה"צ לענין תענית אסתר ביום החופה], וכן כתב הק"ח חיים (ס"ק כח) שבמקום שאין מנהג להחמיר המיקל לא הפסיד. והוסיף בשערי תשובה (שם) שאף אינו צריך לפרוע את התענית אחר כך, מאידך, הקצו"ש (שם) כתב שיפרע את התענית אחר כך. ובשו"ת אבן ישראל (ח"ו ס"ו כח) כתב שכיון שהתענה כבר ביום החופה, יצא בזה ידי חובה, ואינו צריך להתענות כלל בתענית אסתר, כמבואר בשעה"צ (ס"ק יא) בשם הגר"א שתענית אסתר אינה קבועה דוקא ליום זה, אלא בכל ימי חודש אדר. ודעת הגר"מ פיינשטיין (רבבות אפרים ח"ד ס"ו קעג אותיות ב וד, פורים וחדש אדר פ"ו ס"כ"ה) שחתן צריך להתענות, וכן דעת הגר"ח קניבסקי (ישמח ישראל פ"ד הע' 26)

מילואים הלכות מגלה סימן תרפו המשך מעמוד קודם

למי שהולך בדרך והתענית קשה עליו, ויכול לאכול ביום חמישי ולהתענות ביום שישי. אך הוסיף, שלדעת הט"ז (המובא להלן סי"ק ז) אין להקל בזה כלל, כיון שקביעות התענית היא דוקא ביום חמישי, וביום שישי אסור להתענות מפני כבוד השבת.

ומי שקשה עליו התענית ורצה לאכול בסיומה קודם קריאת המגילה, כתב הרמ"א לקמן (סי' תרצב ס"ד) שאסור לאכול קודם קריאת המגילה גם אם התענית קשה עליו, וראה במשני"ב שם (סי"ק יד) פרטי הדינים בזה.

[משנה"ב סי"ק ו]

זהו ש"ף רק לענין לקבוע הפענית לקלס¹⁸.

18 וראה הטעם המובא במה שכתבנו במשני"ב לעיל (סי"ק ג), שהוא מפני שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה, ולפי טעם זה לכאורה אין לחלק.

[משנה"ב סי"ק ז]

ואפילו בקשתריית מותרים לאכל¹⁹.

19 וכן לאחר סעודת ברית המילה, כתב לעיל (סי' תקסח סי"ק יח) לענין תענית בה"ב כשחל ברית מילה באותו יום, שעבורם אינה תענית כלל ופשוט שמוותרים לאכול אף בביתם [אף ששם אסורים לאכול בביתם קודם הסעודה].

15 ולענין מעוברות ומניקות בשאר תעניות, כתב בביה"ל לעיל (סי' תקנ ס"א ד"ה אין) שדעת הא"ר שגם בשאר תעניות צריכות לפרוע את התענית אחר כך כמו צריכות לפרוע בתענית אסתר, אך כתב בביה"ל שאין ראייה מתענית אסתר, וכמבואר בשעה"צ כאן (סי"ק יא) בשם הגר"א, שדוקא בתענית אסתר שייך לפרוע אחר כך, כיון שאין זמנה קבוע דוקא ליום זה, והוסיף, ששום אחרון לא העתיק את דעת הא"ר בזה.

[משנה"ב סי"ק ו]

לא יקלסו¹⁶ וכו', וק"ש עליו הפענית¹⁷.

16 וכן מעוברות ומניקות שאינן מתענות בתענית אסתר, כתב הא"א (בוטשאטש, סי"ב) שמי"מ ימטעו קצת באכילה ושתיה, כדי לכלול את עצמן עם הציבור כראוי, וכן דעת הגר"ג קרליץ והגר"ח קניבסקי (שמח ישראל פ"ד סי"ב, ימי הפורים עמ' ק), שאף הפטורים מלהתענות לא יפרשו מן הציבור, ולכן לא יאכלו אלא כפי הדרוש לבריאותם, וכן דעת הגר"מ פיינשטיין (נטעי גבריאל פורים פכ"ה סי"ח) שאף הפטורים מלהתענות בתענית אסתר, מ"מ לא יאכלו בשר.

17 וכשחל פורים ביום ראשון שתענית אסתר מוקדמת ליום חמישי שלפניו, כתב הדעת תורה (סי"ב) בשם וכו' לאברהם שיש להקל או

הלכות מגלה סימן תרפו תרפו המשך מעמוד קודם

(סי' תרצב סי"ק יד ו-טז) משמע שגם בלילה חיובה מדברי קבלה].

ושיעור זמן צאת הכוכבים בארץ ישראל, כתב הקצות השלחן (סי' צג בדה"ש סי"ק ב) שהמנהג בארץ ישראל כשיטת הגאונים, שצאת הכוכבים הוא 3/4 מיל אחרי השקיעה הראשונה, והוא כ-20 דקות אחרי השקיעה, והגר"מ טקציניסקי (בספר בין השמשות עמ' מט ו-20) כתב שלענין קריאת המגילה ושאר דברים דרבנן, בירושלים הוא כ-22 דקות [בחדשי החורף] אחרי השקיעה, ומנהג החזו"א [לענין תפילת ערבית], ראה לעיל (סי' רלח סי"ק ד). ולענין זמן קריאת המגילה בארצות הברית, כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' סב) [לדעתו שיש לנהוג כ"ת שצאת הכוכבים הוא כשיעור היולך ארבע מיל אחרי השקיעה] שאפשר לקרוא אותה 50 דקות לאחר השקיעה [ואין צורך להמתין 72 דקות כמו באירופה, כמבואר במשני"ב לעיל (שם) לענין קריאת שמע]. כיון שלאחר זמן זה ברוב ערי ארצות הברית כל השמים כבר מלאים כוכבים, וחשוך כמו באמצע הלילה, ורק לענין עשיית מלאכה במוצאי שבת ראוי להחמיר בכתחילה שלא לעשות מלאכה עד 72 דקות לאחר השקיעה, כדי להוסיף מחול על הקודש, כמבואר במשני"ב לעיל (סי' רצג סי"א).

ואפילו אם קרא מקצתה קודם צאת הכוכבים, ואת רובה קרא לאחר צאת הכוכבים, כתב לקמן (סי' תרצב סי"ק יד) בשם הח"י אדם שלא יצא ידי חובה [כדעת הפר"ח והגר"א החולקים על השו"ע, ראה בהע' הבאה], וצריך לחזור ולקוראה בלא ברכה. והוסיף בשם הפמ"ג (שם משב"ז סי"ק ג), שלדעת זו גם בבין השמשות אין לקרוא, ואף בדיעבד אם קרא בבין השמשות יש להסתפק אם יצא [ואף שבין השמשות הוא ספק לילה, יתכן שלענין קריאת מגילה שחיובה מדברי קבלה, אין אומרים 'ספק דרבנן לקולא'] אך במקום אונס הכרח גדול, יש לצרד להקל.

2) שבשו"ע שם התיר לקרוא את המגילה מפלג המנחה ולמעלה [דהיינו שעה ורביע קודם הלילה] עבור מי שהתענית קשה לו, ובעטם

לעיל (סי' נה סי"ז) ובמשני"ב שם. כמו כן, מי שיש לו יארציית בחדש אדר, מתי ינהג יארציית בשנה מעוברת, ראה מה שכתב השו"ע לעיל (סי' תקסח סי"ז) ובמשני"ב שם.

סימן תרפז

חיוב קריאת המגלה

[משנה"ב סי"א א]

מְשַׁעַת צֵאת הַכּוֹכָבִים¹ וכו', בְּמִשְׁנֵה בְּרוּיָהּ וְכַאֲדוּמָה וְלִקְחָהּ מֵהַשָּׁמַיִם².

1 וזמן צאת הכוכבים, כתב הרמ"א לעיל (סי' תקסב סי"א) לענין תענית שהוא משיראו שלשה כוכבים בינונים, או שהלבנה זורחת בבה ומואירה על הארץ, וכתב המשני"ב שם (סי"ק ג) שדי בשלשה כוכבים בינונים אפילו מפורזים נורק לענין מוצאי שבת יום כיפור מחמירים להצריך שלשה כוכבים קטנים ורצופים, ולענין קריאת שמע מחמירים שיהיו קטנים, אבל אין צריך שהיו רצופים כמבואר לעיל (סי' רלח סי"ק ב), וראה מה שכתבנו לעיל (סי' תקסב סי"א).

2 ולענין קריאת המגילה ושאר דינים דרבנן, האם צריך שלשה כוכבים קטנים או שדי בכוכבים בינוניים, בשעה"צ לעיל (סי' רלח סי"ק ב) משמע שרק לגבי תענית מקילים, ובטעם הדבר ראה בפמ"ג שם (משב"ז סי"ק א) שאין אומרים כאן ספק דרבנן לקולא משום שחיסרון בקריאת בין כוכבים בינוניים לגדולים אינו נחשב ספק, אכן בדברי היד הקטנה (מילה פ"א ס"ז מנחת עני סי"ק יג) ובמטה יהודה (סי' רלח בחילוק השני) מבואר שבדינים דרבנן מקילים בשלשה כוכבים בינונים, וכן כתב בספר בין השמשות (להר"מ טקציניסקי עמ' סז). יש להוסיף שאף שמגילה חיובה הוא מדברי קבלה, אכן כתב בשעה"צ לקמן (סי' תרצ סי"ק מא) שבלילה חיובה הוא רק מדרבנן, אמנם במשני"ב לקמן

מילואים הלכות מגילה סימן תרפו תרפו

המשך מעמוד קודם

אומרים שהוא מעט קודם שהאיר פני המזרח, ויש אומרים שעמוד השחר האיר פני המזרח הם זמן אחד. ולענין הלכה, כתב בביה"ל לעיל (סי' פט ס"א ד"ה ואם) שיש להחמיר בכל דבר שמצותו ביום, שאם עשהו קודם שהאיר המזרח, יחזור לעשותו לאחר שהאיר המזרח [חוץ מתפילה בדיעבד ובשעת הדחק שיש בזה חשש ברכה בטלחה], ובביה"ל לעיל (סי' תקפח ס"א ד"ה ואם) נשאר בדין זה בצ"ע. וזמנו קודם נץ החמה הוא בין 72 ל-96 דקות, וראה מה שכתבנו לעיל (סי' פט ס"ב).

[משנ"ב ס"ק ז]

מקבילים תלמוד תורה⁽⁸⁾ וכו', משום 'קרבן עם הדרת מלך'⁽⁹⁾ וכו', ק' השנה בקביעות⁽¹⁰⁾.

(8) ומה שנחשב הדבר לביטול תלמוד תורה, אף שלכאורה גם בקריאת המגילה מקיים מצות תלמוד תורה, כתב הערוך השלחן (ס"ה) שמי"מ יש בה ביטול תורה בעצם ההליכה למקום הקריאה, וכן בהמתנה עד שיתאספו כולם ויתחילו לקרוא [וכן כתב המהר"ץ חיות (מגילה ג, א ד"ה מכאן), עין שם]. ובשרית בית אפרים (ארי"ח סי' סח) כתב שמדובר כשעסק בלימוד משנה וגמרא, שלגביהו לימוד ניץ נחשב כביטול תורה. [וראה שם תירוץ נוסף, ומה שהעיר על זה בשו"ת אבני נור (ארי"ח סי' תקיז אות י)]. ובהגהות הכמת שלמה (ס"ב) תירץ שכשמכוון בקריאתה לקיים מצות מגילה, אינו מקיים אז מצות תלמוד תורה שהיא מצוה אחרת [וראה מה שביאר בזה בספר משמרת חיים ח"ב פורים אות א], וכן ביאר הגר"ח קניבסקי (ארחות רבנו ח"ג עמ' לה) בשם החזו"א, וראה מה שתיירץ הר"ש"ש (מגילה שם ד"ה שמבטלין) והדעת תורה (ס"ב) ובשו"ת צנפת פענח (ח"ג סי' רעו אות ג).

(9) וראה עוד בדין 'ברוב עם הדרת מלך' בקריאת המגילה, לקמן (סי' תרצ ס"ק ב).

(10) ומבואר שאין זה אלא כשמתפלל בקביעות בבית כנסת עם ציבור קטן, אבל אדם שרגיל להתפלל בבית כנסת עם ציבור גדול, צידד בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' קמה ס"ק ב) שצריך לשמוע שם את קריאת המגילה ולא ילך לבית כנסת שבו הציבור קטן יותר. וכתב, שמי"מ אם הוא דחוק לצאת לדרך מצוה, אף אם מתפלל בקביעות בבית הכנסת הגדול, יכול לשמוע את המגילה בבית כנסת עם ציבור קטן [שמשיימים שם מוקדם יותר]. כיון שדין זה של 'ברוב עם' אינו אלא למצוה מן המובחר כמבואר בביה"ל לקמן (סי' תרצ ס"ח ד"ה צריך), ועיקר הדין של 'פרסומי ניסא' מתקיים בעשרה אנשים ומעלה [ומה שמבטלים תלמוד תורה כדי לקיים 'ברוב עם', הוא רק למצוה מן המובחר].

[שעה"צ ס"ק ז]

ואשמעו ענין דאינו מחייב לילף לבית הכנסת גדולה⁽¹¹⁾ וכו', מחייבים פלם לילף לבית הכנסת הגדולה⁽¹²⁾ וכו', מסתפקא דצריך לילף לבית הכנסת שבעיר⁽¹³⁾.

(11) וכן להשלים מנין עבור חולים שאינם יכולים ללכת לבית הכנסת, דעת הגר"ש אלישיב (פסקי שמועות פורים עמ' נד) שצריך להצטרף אליהם אף שמפסיד על ידי זה את מעלת 'ברוב עם', לפי שמצות גמילות חסדים אינה פחותה ממעלת 'ברוב עם'.

(12) אכן, כשציבור המתפללים בבית כנסת הגדול רוצה להתחלק לכמה מניינים בחדרים הקטנים שבאותו בית כנסת, דעת הגר"נ קרליץ (יד פורים פט"ז ס"ק ד) שאין לעשות כן, אלא יש לקרוא את המגילה בפני כל הציבור במקום אחד, משום 'ברוב עם הדרת מלך', וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' פד).

(13) ולהתפלל במנין בנץ החמה כשיפסיד בכך מעלת 'ברוב עם' בקריאת המגילה, דעת הגר"ח קניבסקי (פסקי שמועות שם) שמי"מ עדיף להתפלל בנץ.

הדיתר ביאר במשנ"ב שם (ס"ק יג) ובביה"ל (ד"ה מפלג), שמפלג המנחה ולמעלה נחשב לילה לענין תפילת ערבית כמבואר בשו"ע לעיל (סי' רלג ס"א), ולדעת ר"ת אפילו לענין קריאת שמע של ערבית [אך רק אם רגיל תמיד להתפלל מנחה קודם פלג המנחה], ולכן הקילו להחשיבו ללילה לענין קריאת המגילה. וכתב (שם ס"ק יד, ובביה"ל שם) שהפ"ח הגר"א חולקים על דין זה, ולדעתם אם קרא קודם צאת הכוכבים, אינו יוצא כלל אף בדיעבד. ומסקנתו שהמיקל לקרוא עבור חולה ויולדת מבעוד יום קצת, יש לו על מי לסמוך. והוסיף בביה"ל (שם), שבשעת דחק גדול יתכן שאפילו בציבור יש להקל לקרוא את המגילה קודם שהוא לילה גמור.

[משנ"ב ס"ק ב]

ולקחוד ולשנותה פיוס⁽⁸⁾.

(3) והקריאה של היום, כתב בשעה"צ לקמן (סי' תרצ ס"ק מא וסי' תרצב ס"ק כז) שהיא חמורה יותר מקריאת הלילה, כיון שהיא מדברי קבלה וכדברי תורה דמ"א, מה שאין כן קריאת הלילה אינה אלא מדרבנן, וראה שם הנפקא מינה בזה [אנאם במשנ"ב לקמן (סי' תרצב ס"ק יד וטז) משמע שאין חילוק בין הקריאה של היום לבין של הלילה, ושתיהן מדברי קבלה].

[משנ"ב ס"ק ג]

עד עמוד השחר⁽⁴⁾ וכו', דמשעלה עמוד השחר יקמא הוא⁽⁶⁾.

(4) ואף שלענין קריאת שמע שמעיקר הדין יכול לקרואה עד עמוד השחר, תינקו חכמים שצריך לקרואה עד חצות, כדי שלא יכשל וישבח לקרוא [כמבואר בשו"ע לעיל (סי' רלה ס"ג) ובמשנ"ב (שם ס"ק כז)], כתב המג"א (ס"ק א) בשם הרא"ם שבקריאת מגילה שהיא חביבה לא חששו שישבחה, הוסיף, שכיון שעיקר מצות קריאת המגילה היא ביום, לא חששו לגורר על קריאת הלילה [ודלא כדברי הא"ר (סי' תרפח ס"ק יט, הביאו הק"ח החיים ס"ק ז) שכתב שזמנה כל הלילה רק בדיעבד, אך לכתחילה צריך לקרואה עד חצות כמו לענין קריאת שמע].

ואף שמעיקר הדין יכול לקרואה כל הלילה, כתב הערוך השלחן (ס"ד) שיש להקדים ולקרוא מיד בתחילת הלילה, מדין זריזין מקדימין למצוות, וכן דעת הגר"ש אלישיב (פסקי שמועות פורים עמ' נב).

(5) וכתב בשעה"צ (ס"ד ד), שאינו דומה לקריאת שמע שלגביה כתב השו"ע לעיל (סי' נח ס"ה) שאם נאנס ולא קרא קריאת שמע של ערבית עד שעלה עמוד השחר, יכול לקרואה עד הנץ החמה. ובביאור החילוק כתב המג"א (ס"ק א), שזמן קריאת שמע תלוי בזמן שכיבה, שלמד מ'יובשבכר', וכיון שמקצת אנשים עדיין ישנים באותו זמן, נחשב בשעת הדחק בכלל 'יובשבכר' [וכמבואר במשנ"ב שם (ס"ק כ)], מה שאין כן לענין קריאת המגילה שתלוי בדין לילה, ולאחר שעלה עמוד השחר הוא כבר יום.

[משנ"ב ס"ק ו]

יצא⁽⁶⁾ וכו', לקרונה לכתחלה משעלה עמוד השחר⁽⁷⁾.

(6) והקורא את המגילה לאחר שעלה עמוד השחר, כדי להוציא אחר [כשהקורא אינו מתכוון לצאת בקריאה זו ידי חובתו], כתב בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' ג ד"ה ונראה) שיש להסתפק אם יצא השומע אפילו בדיעבד, כי יתכן שדין 'ערבות' שמכוחו ניתן להוציא אחר ידי חובה [כשאינו יוצא בעצמו], לא נאמר אלא כשהקריאה היא בזמן שניתן לכתחילה לצאת בו ידי חובה, ולא קודם הנץ החמה שאינו יוצא אלא בדיעבד. אכן, נראה עבור מי שיש לו אונס קצת [אף אם אין הקורא יוצא בעצמו], אלא קורא עבור מי שיש לו אונס קצת [אף אם שעלה עמוד השחר, כיון שאו מותר לו לכתחילה לקרואה באותו זמן, וכמו שכתב המשנ"ב כאן].

(7) וזמן עמוד השחר, כתב לעיל (סי' נח ס"ק יח וסי' תרצב ס"ק ג) שיש